

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

První koncepce (antika), křesťanský univerzalizmus a merkantilismus

Mezinárodní obchodní režim 2016

Oldřich Krpec, FSS MU

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Starověk – Řecko, Řím

Moře jako požehnání?

Řecko:

- **Dvojitá povaha obchodu:** možnost **zvýšit národní prosperitu** vs. **ohrožení bezpečnosti** národa a ekonomiky:
 - „**ungodly ships**“ překonávají vody, které jsou „**out of bounds**“ (*Horacio*);
 - bez směny umožněné mořem **by člověk byl divoch a opuštěný** (*Plutarch*);
- **Platón (5-4st. BC):** povolání jako **prodavači a dělníci** mají vykonávat **podřadní lidé** nevhodní pro jiné práce;
- **Aritoteles (4st. BC):**
 - **užití peněz při směně** jež vychází z **dovozu a vývozu** – oprávněně **diskreditováno**, protože **není v souladu s přírodou** (...*člověk získává od člověka a ne z přírody*);
 - **občané by se neměli účastnit komerce** - mělo by to být necháno na území státu **žijícím cizincům**;

- **Řím:** „vulgar“ zaměstnání, zakázáno senátorům;
 - **Cicero** – v malém je obchod sprostý, ve velkém – dovoz z celého světa a distribuce (*státem?*) není na škodu;
- **Chápali dělbu práce: (Platón) ...více je produkováno a snadněji** když se člověk soustředí na **činnost dle svého založení** a vzdá se ostatních;
- Nelze založit město, které by **nemuselo dovážet** – určité zboží **překročí domácí spotřebu a má být vyvezeno výměnou** za importy;
- **Aristoteles:**
 - ideální lokace pro město: kde je **největší soběstačnost** – obchod je omezen na **přirozený domácí barter**;
 - pomáhá to **obraně, chrání domácí morálku** – vše **omezením kontaktu s cizinci**;
- Pokud se **lze vyhnout kontaktu** s nežádoucími **cizinci**, obchod **pomůže obraně i zásobování**;
- **Přístav** u města, ale **oddělen zdi a monitorován**;

Aristoteles:

- **i tak** ale obchod **omezit na nutné komodity** (jídlo, dřevo na stavbu lodí), **nerozšiřovat kvůli zisku**;
- **authority** mají vědět **co je potřeba** aby mohli uzavřít obchodní **smlouvy s cizinou**;

Platon (5-4st. BC): žádná cla, ale **zákaz dovozů**, které **nejsou nezbytné** a **vývozu** toho **co je třeba ponechat** v zemi;

Řecko a Řím:

- *benefity obchodu rozeznány – odmítnutí z neekonomických důvodů – každá skupina se považuje za nadřazenou vůči cizincům, nemá zájem na kontaktech;*
- *obchodníci a řemeslníci tolerováni ale nepodporováni (aristokratický předsudek, pochyby o loajalitě, zájem na soběstačnosti);*
- *Mimo Evropu: Čína, Indie, entrepots, Islám;*

Doktrína univerzální ekonomiky

- *Seneca (1st.)*: **prozřetelnost** naaranžovala tak že **vítr** udělal dopravu dostupnou a **spojil národy**, které jsou geograficky separovány;
- *Libanios*: **bůh nedal všechny produkty na jedno místo**, ale rozprostřel je mezi jednotlivé regiony... **člověk má kultivovat sociální vztahy**, protože **potřebuje pomoc jeden druhého** – obchod – všichni mohou užívat (4st.);
- *Theoderet (437)*: **tvůrce vštípil harmonii** tím, že **jeden závisí na druhém** v různých věcech;

Křesťanství

St. Ambrose (5st.):

- **bůh neudělal moře k plavbě, ale pro krásu elementu...moře je plné bouří aby odstrašovalo od užívání, je pro jídlo, ne pro obchod...ten existuje, protože chamtivost kupců překonává neklid moře;**

Středověcí scholastici – liberálnější (8-15st.): obchod vidí morálně indiferentně, hodnocení dle cílů a okolností konkrétního případu; důraz opět na přímou produkci a menší hodnotu pouhé směny (kupec);

Akvinský (13st.):

- **tři typy užitečné ekonomické aktivity: skladování, dovoz nezbytného zboží, převoz zboží z oblasti nadbytku do nedostatku;**
- **peněžní zisk není nic ctnostného ale ani hříšného – je potřeba aby obchod probíhal;**
- *(ovlivněn Aristotelem)* **lokální produkce nadřazená protože soběstačnost je důstojnější; kontakt s cizinci naruší občanský život;**

Richard of Middletown (13st.):

- **část světa je bohatá na víno a jiná na obilí – přirozené že bohatství v jedné věci pomůže odstranit nedostatek na jiném místě;**
- **transakce je logická a užitečná i zisková, protože odměrka obilí v zemi bohaté na víno je cennější než sud vína;**

Scholastici nepokročili k obchodu jako důsledku vzácnosti a nadbytku ani k vyrovnání cen... navíc nebyla v zásadě žádná diskuze obchodní politiky.

Calvin (16st.):

- **plavba nemůže být odmítnuta sama o sobě – obchod je užitečný lidstvu, stejně tak vztahy mezi národy...bůh žádá, aby se lidstvo spojilo akty laskavosti...**
- **ale nadbytek často vede k pýše a krutosti... navíc zboží které se přepravuje na velké vzdálenosti je spojeno s triky a neupřímností a neomezenou touhou po zisku;**

Luther (1520):

- země by si měla **vystačit s domácím obchodem** – bůh nás vybavil **dostatkem vlny, lnu a vším pro slušné šaty** – není důvod mít **obrovské sumy na hedvábí, samet či zlaté šperky a cizí výrobky...**
- **omezit** by se měl **obchod s kořením**, který vzbudil **tolik závisti a pýchy;**

Vitoria (1557):

- **Španělé mají právo cestovat na indiánské území, pokud neškodí domorodcům – domorodci jim nemají právo zabránit...**
- je to **odvozeno z přirozeného práva (ius gentium)...** **cizinci mohou obchodovat, pokud neškodí občanům;**

Obchod je právem států (Španělé v 16st, Holanďané v 17st);

Přirozenoprávní filozofové (17-18st.)

Akvinského idea přirozeného práva do IR;

Odvození z morální perspektivy - stejná kauza pro obchod států, jakou viděli scholastici pro jednotlivce;

Důležitá doporučení pro obchodní politiku;

Francisco Suarez (1612):

- **Stát se může izolovat a odmítnout obchod** i když se k němu nikdo nechová nepřátelsky...
- ale je založeno **ius gentium**, že obchodní **výměna má být svobodná** a bylo by **porušením práva** pokud by **styk byl omezen bez rozumné kauzy**;

Alberico Gentili (1612):

- **I válka může být obhajitelná**, pokud je **privilegium přírody odejmuto člověkem – právo průchodu** nebo **vyloučení z přístavů** či obchodu...
- na druhou stranu **mohou být dovozy odmítnuty** pokud je zboží **v rozporu s morálkou země**, může být zabráněno exportu kovů, kupci mohou být nevpouštěni do vnitrozemí...**nemají právo měnit zvyky či instituce cizinců....**

Hugo Grotius (1604):

- Právo národů – všichni lidé mají právo volně obchodovat jeden s druhým...stát může omezit vlastní obchod, nemůže bránit jiným, aby obchodovali mezi sebou;
- ... bůh nedal všem regionům stejně všeho + bríza – důkaz že příroda dala národům přístup k ostatním;

Samuel Pufendorf (1660):

- Národ není povinen obchodovat se zbožím, které není nutné pro lidskou existenci (luxus) ...
- může zakázat export základního zboží, pokud je nedostatek, ztratí zisky nebo bude poškozen...(může zakázat export unikátního koňského plemene), může upřednostnit vlastní občany před cizinci, pokud jde o zdanění zboží...
- dovoz může být i zakázán, pokud by stát tratil dovozem, občané by byli vystaveni většímu průmyslu, nebo by bohatství mohlo přejít do rukou cizinců...

Kosmopolitanismus je opuštěn ve prospěch pravidel které podporují nezávislou suverenitu státu a jeho právo omezit obchod;

- *Emmerich de Vattel (1758):* každý národ může rozhodnout, za jakých okolností přijme cizí zboží a může dokonce odmítnout tak učinit zcela;
- *Cristian Wolff (1764)* žádný národ nemá právo prodat zboží jinému bez jeho souhlasu...

Anglický merkantilismus

- *Pamflety... individua se zájmem o veřejné otázky (ne teologové či právníci) - praktické zaměření – poprvé ekonomický fenomén předmětem studia sám osobě;*
- *Státní regulace obchodu: akumulace zlata -> podpora národního bohatství či růstu, dosažení aktivní bilance, maximalizace zaměstnanosti, ochrana domácího průmyslu, zvýšení státní moci;*

Thomas Smith (1581):

- **Nutnost obchodu** (*nikdo nemá vše a může být v nedostatku, zatímco jiný má zrovna nadbytek*);
- **ale nekupovat více od cizinců**, než oni kupují od nás, jinak **bychom zchudli**, zatímco **oni zbohatnou...**
- podpora **ochrany domácích producentů** a **zdanění luxusního zboží...**
- **nejméně žádoucí je export ven, zpracování v cizině a import zpět – využijí naše komodity a posílají je zpět, zatímco jejich lidi mají práci – vysávají bohatství...**
- **lépe platit více našim lidem než méně cizincům...** naši by měli pracovat na úkor cizinců a cla by měla být jimi placena králi...
- **dovážených maličností se vzdáme** nebo je **vyrobíme sami**;

Po 200 let: udržování příznivé **obchodní bilance**, výroba **průmyslového zboží ze surovin** doma + **kritika** dovozu **luxusního zboží** a důraz na **zaměstnanost** (doktrína);

Ovlivněno prostředím:

- **Rozmach obchodu** (doprava) a **zámořské objevy**;
- Formování **národních států** jako dominantních politických entit;

Příležitosti pro **obchodníky** i pro jejich **vlasti**...

- **Přínos** pro bohatství země je zřejmý (Thomas Mun 1664 – noblesní profese...);
- **Obchodníci** slouží národu a **IT** je **nástroj** k zvýšení **národního bohatství**;
- Podpora politik, které **podporují obchodníky** a obchod... **ve směru daném státem**;
- **Přeceňovali obchod** jako zdroj bohatství země – **jediný prostředek k obohacení království**;
- Často **odmítali příspěvek domácího obchodu** - pokud směna probíhá mezi **vlastními** nemůže obohatit stát...zisk jednoho je ztrátou druhého;

Thomas Mun (1664):

- Pokud **obchodujeme s cizinci** pak je **zisk ziskem comenwealthu** – obchod přináší bohatství z ciziny;

Daniel Defoe (1685):

- **Nebesa** byla tak milostiva, že dala **Anglii vlnu**, je proti prozřetelnosti že se vlna posílá do **zahraničí** ke **zpracování** a **dokonce se kupuje oblečení za hotové peníze z Flander**;

Národní stát jako základní politická entita:

- Striktně **národní ekonomická perspektiva**, kde jediný relevantní zisk je ten státu/národa;
- existuje **dané (konečné) množství obchodu** ve světě – **bohatství** každé **země** se skládá především **z podílu** na mezinárodním obchodě;
- **obchod je vzájemně užitečný** (univerzalistická doktrína), ale **objem užitků** z obchodu je **fixní** a **má být získán vlastní zemí**;

Obchodníci mohou sledovat profitabilní **aktivity**, **škodlivé** z pozice **země**:

- ne všechny obchod je stejně výhodný pro národ...
- proto **podpora státní regulace** – **lídři** vidí **za úzké hranice** zájmu konkrétních obchodníků – jejich zájem je pouze užitek celku;

Dobré a špatné kanály obchodu - komu to prospívá?

Základní kritérium (až do A. Smithe 1776) – **benefity** z obchodu **plynou z exportu...**
užitek plyne z prodeje cizincům nebo z obchodu mezi (cizími) přístavy – všechny **dovezené komodity jsou ztráta;**

Podporovali **jakoukoliv pomoc exportu:**

- **ochrana kupců, infrastruktura** (splavné řeky),
- **zrušení exportních daní**, také zřízení **svobodných přístavů** (reexport),
- dokonce **vývozní subvence** (kredit);

Dovozy

- **převážně luxus** (hedvábí, klenoty, víno) nutnost **omezit** toto zbytné zboží, zejména to které může být produkováno doma;
- **křesťané luxus** považovali za **korumpující** a plýtvání, **merkantilisté** za **neproduktivní;**

William Wood (1718) – je to náš úkol nevpustit spotřebu a luxus – a není jiné cesty než cla a zákazy;

Obecné vnímání exportů jako produktivních a importů jako plýtvání - **dvě kritéria měření prospěšnosti obchodu** – příznivá **bilance** (generuje **vtok kovů**) a vhodná **ekonomická struktura** (podporuje **rozvoj a zaměstnanost**).

Platební bilance

V 17st. – obchod se zemí či regionem posuzován jako ziskový podle převahy exportu nad importem – pozitivní bilance a příliv kovů do pokladny;

- *Thomas Mun (1664) – cesta ke zvýšení bohatství je IT → pravidlo je prodat cizincům ročně více než kolik konzumujeme jejich zboží;*

Pozitivní bilance:

- **politické** důvody – akumulace kovů jako **pojistka** v době **nouze** a **války**;
- **ekonomické** – zvýšení **likvidity** a snížení nedostatku **kreditu**;

Mnoho merkantilistů nevěří, že lze cly dosáhnout příznivé bilance:

- **chápu interdependenci mezi exporty a importy -> doporučení omezit importy prostřednictvím skromnosti a šetrnosti...**
- *Mun: nevyhýbat se dovozu ale spíše omezit své vášně a snížit spotřebu; Pollexfen (1697) – cla jen když morálka selže;*

*Konec 17st. – **pochyby** jestli je **bilance užitečný indikátor prospěšného obchodu:***

- *Místo toho je **IT** považován stále **více** za **prostředek pro hospodářský rozvoj** země, vytvoření **zaměstnanosti expanzí průmyslového** sektoru;*
- *v této souvislosti je **otevřeno téma TP** ve smyslu **FT vs. PROT.**;*

Zaměstnanost a komoditní složení obchodu

*Od konce 17st. dominuje téma **komoditní kompozice**;*

- *John Pollexfen (1697) ze **zhodnocení komoditní skladby** exportu a importu **lze dělat závěry** o tom, zda je **obchod dobrý** či **špatný**;*

Všichni merkantilisté souhlasí, že:

- **export průmyslového** zboží je výhodný a **export surovin** (pro zpracování venku) je špatný;
- **import surovin** je výhodný a **import průmyslového** zboží je špatný;

William Petyt (1680):

- *mnohem **výhodnější** je **export surovin zpracovaných** než jako **nezpracovaných** – „manufactured“ je o tolik **hodnotnější**;*
- *je **nanejvýš nebezpečné exportovat suroviny**, protože mohou být **zpracovány sousedními zeměmi**;*
- *ale **pokud cizinci jsou ochotni prodávat suroviny** je **nezbytné** je **dovážet** a **zpracovat doma**;*

V zásadě platí, že **aktivity přidávající hodnotu**, které **obsahují významné zpracování**, mají být **realizovány doma** – generují **bohatství** a **zaměstnanost**;

Trade Policy (TP) - *implikace:*

- ***nízká cla** na **dovoz vstupů a surovin**, **vysoká** na **zpracované výrobky** (Sammuel Fortrey 1663);*
- ***dokonce exportní cla** na **suroviny**;*
- ***argumenty podpory manufaktur** (John Cary 1695);*
- ***pokračuje do 18st**;*

Výhoda manufaktury

- Ve směně hodnotnějšího zboží za méně hodnotné,
- v generování větší zaměstnanosti – mzdy těch, kdo pracují v exportním průmyslu, jsou „placeny cizinci“;

*John Asgill (1719) podporuje vládní politiky ochrany a podpory domácího průmyslu – zavádí termín „**protection**“;*

Protektce:

- Může zajistit větší zaměstnanost a výstup průmyslu – standardní argument;
- *problém pro FT je, že protekcionismus tohle dokáže...*

James Steuart (1767) – extrémní varianta:

- **Státník** je strážce ekonomiky;
- pokud **dovoz** určité komodity **vzroste**, musí zavést **clo** případně zákaz;
- více ziskové jsou exporty **práce**, méně zisková je **přírodní produkce**... pokud **bohatý stát** začíná **exportovat přírodní produkci**, je třeba **zastavit dovoz práce**;
- v oblasti **zemědělství** je třeba **odstříhnout konkurenci** pro **objem zajišťující soběstačnost** a vývozními **cl** **zajistit odbyt nadprodukce** když ceny spadnou nízko
- dokud existují **národní státy** – jsou **odlišné zájmy**; kdyby byla **světová vláda**, mohl by být **volný obchod**;
- stát, který **otevře přístavy bez jistoty**, že tak učiní **ostatní**, bude **zruinován**; (příkl. **ryby**)

- Zajímavé jak **malý progres mezi 17 a 18 st.**, stále **preanalytické**;
- **Esence** je jednoduchý argument podpory zaměstnanosti kombinovaný s rozvojem manufaktur – podobné ISI v 1950s;
- Základní prvky merkantilismu obsahují obecnější přesvědčení o **nesouladu** mezi **soukromými** a **veřejnými zájmy**, které vedou k **nesprávné distribuci** ekonomických zdrojů, která může být napravena vládními zásahy... FT nejde jen proti cílům merkantilismu ale také proti této tezi o roli státu;

Děkuji za pozornost

Oldřich Krpec

krpec@mail.muni.cz

MVES FSS MU, Joštova 10, 60200 Brno

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ